

Prof. dr. Omer Ibrahimagić

SAVREMENI USTAVNI POLOŽAJ NARODA U BOSNI I HERCEGOVINI

Uvod

Stanovnici srednjovjekovne Bosne sebe su nazivali narodnim imenom Bošnjani, a pripadali su različitim crkvama: bosanskoj (manihejci), katoličkoj i pravoslavnoj¹⁾. Nakon što je Bosna izgubila svoju državnost i nezavisnost osvajanjem Bosne 1463. godine od strane Osmanskog carstva, izmijenjena je konfesionalna struktura stanovništva tako što je nestalo bosanske crkve, a nastala nova vjera na ovim prostorima islam čiji su sljedbenici bili muslimani²⁾. Tako su u posljednjih petsto godina konfesionalnu strukturu stanovništva činili muslimani, katolici i pravoslavni, koji su sebe nazivali narodnim imenom Bošnjaci.

Sa pojavom Francuske buržoaske revolucije 1789. godine, u Evropi, a time i na Balkanu, otvoren je proces nestanka multietničkih i multikonfesionalnih imperijalnih država, a započeo je novi proces stvaranja nacija i nacionalnih država. Na Balkanu i u Centralnoj Evropi taj proces je kasnio s obzirom na to da su se na tom prostoru duže vrijeme zadržale dvije imperijalne sile - carevine, Otomanska i Austrijska, odnosno Austro-Ugarska. Zato je proces nacionaliziranja teritorija i zaokruživanja nacionalnih država išao dosta sporo i ušao duboko iz devetnaestog u dvadeseto stoljeće, da bi se raspadom Jugoslavije u posljednjoj deceniji dvadesetog stoljeća prenio i u dvadeset i prvo stoljeće. Ostalo je još neraščišćeno nacionalno i državno pitanje u okvirima treće Jugoslavije, odnosno Srbije i Crne Gore, uključujući tu i Kosovo, Vojvodinu i Sandžak.

Što se tiče Bosne (i Hercegovine) nad kojom je Berlinskim kongresom 1878. godine prestala Osmanska uprava, da bi je zamijenila Austro-Ugarska, pod utjecajem susjednih zemalja Srbije i Crne Gore, koje su tada bile priznate kao suverene države, i Hrvatske u sastavu Austro-Ugarske monarhije, otvoren je proces nacionaliziranja Bošnjaka pravoslavaca u Srbe, a Bošnjaka katolika u Hrvate³⁾, i raspirivana među njima ideja priključenja Bosne Srbiji, odnosno Hrvatskoj, dok su muslimani ostali čvrsto opredijeljeni za svoj muslimanski i bošnjački identitet i Bosnu kao svoju domovinu. Ovaj proces nacionaliziranja bosanskih pravoslavaca i bosanskih katolika potrajao je čitavo jedno stoljeće: od sredine 19-og do sredine 20-og stoljeća. Naime, svi popisi stanovništva u Bosni (i Hercegovini), od onog kojeg je izvršio Omer-paša Latas 1851. godine, preko 1879. i 1910. koje je izvršila Austro-Ugarska monarhija, do 1921. i 1931. koje je izvršila Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno Kraljevina Jugoslavija⁴⁾, provedeni su po konfesionalnoj, a ne po nacionalnoj pripadnosti bosanskog stanovništva. Prvi popis stanovništva

---

1) Nada Klaić, Srednjovjekovna Bosna, EMINEX, Zagreb 1994.

Mak Dizdar, Stari bosanski tekstovi, "Svjetlost", Sarajevo 1971.

2) Aleksandar Solovjev, Nestanak bogumilstva i islamizacija Bosne, Godišnjak društva istoričara Bosne i Hercegovine, 1, 1949. Sarajevo.

3) Rašid Durić, Povijesno-etički i aksiološki stereotipi u Mažuranićevoj **Smrti Smail-age Ćengića** kroz bošnjačko-muslimansku recepciju, Godišnjak 2001, BZK Preporod, str. 282.

4) Dr. Vladimir Ćorović, Političke prilike u Bosni i Hercegovini, Politika a.d. 1939.

po nacionalnoj pripadnosti izvršen je tek 1948. godine, kada je Bosna (i Hercegovina) već bila obnovila svoju državnost, 1943. godine na Prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a.

U međuvremenu, u periodu od sto godina, bosanski pravoslavci su se identifikovali kao Srbi, a bosanski katolici kao Hrvati. Dok su muslimani ostali nacionalno neodređeni niti kao Srbi, niti kao Hrvati, mada je na njih vršen pritisak da se tako opredijele. Međutim, muslimanske mase su, za razliku od određenog broja intelektualaca i čaršijskih ljudi, ostale indiferentne za srpsko i hrvatsko nacionalno opredjeljenje iz razloga što je u temelju njihovog nacionalnog opredjeljenja bila pripadnost pravoslavnoj i katoličkoj vjeri, jer njima njihova vjera islam kojoj su pripadali nije dozvoljavala nacionalno opredjeljenje za naciju u kojoj je pripadanje pravoslavlju ili katolicizmu bilo osnova za prepoznavanje nacionalne razlike između Srbina i Hrvata⁵⁾.

Muslimani su se osjećali kao zasebna etnička zajednica (Bošnjaci), koju aktuelne politike Austrije i Jugoslavije nisu priznavale, tako da su svoju individualnost, kao etnička grupa, očuvali pod vjerskim imenom musliman. Kada je to aktuelnom režimu odgovaralo, malo slovo m je pretvarano u veliko slovo M, kojim se Bošnjacima – tada Muslimanima priznavalo da su zasebna etnička grupa, a kada im to nije odgovaralo, ponovo su Muslimane svodili na vjersku grupu sa malim slovom m.

Sa takvom neodređenošću i protivrječnošću u pogledu nacionalnog položaja muslimana, ušlo se i u Narodnooslobodilački rat 1941. godine, koji je predvodila Komunistička partija Jugoslavije. Cilj je bio istjerivanje okupatora iz zemlje, i s obzirom na saradnju domaćih vlasti s okupatorom, uspostavljanje nove demokratske vlasti, obnavljanje Jugoslavije na demokratskom i federalnom principu, priznajući pravo naroda na samoopredjeljenje, do otcjepljenja i ujedinjenja sa drugim narodima, te stvaranjem šest federalnih jedinica 1943., koje će svojom voljom ući u demokratsku federativnu Jugoslaviju. Tako su se na toj političkoj platformi po prvi put u njihovoj historiji ujedinile do tada različite političke opcije sva tri naroda Bosne (i Hercegovine) - Srba, Bošnjaka – tada Muslimana i Hrvata, da u procesu narodnooslobodilačke borbe, na podlozi široko uspostavljene mreže narodnooslobodilačkih odbora, uspostave bosanske centralne institucije vlasti u formi Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine, koje će ostvarivati načelo narodnog i državnog suvereniteta Federalne Bosne i Hercegovine⁶⁾.

Od tada, od toga političkog događaja koji se zbilo u Mrkonjić Gradu 25. novembra 1943. godine, možemo govoriti o ustavnom položaju naroda u Bosni i Hercegovini. Ovo iz razloga što je Rezolucija Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a⁷⁾ po svome sadržaju bila, ne samo politički, već i ustavni akt kojim je obnovljena državnost Bosne (i Hercegovine) koju je ona imala u srednjem vijeku. Ovim aktom započinje izgradnja savremene bosanskohercegovačke ustavnosti i državnosti, koja će svoje finale doživjeti 6. aprila 1992. godine, međunarodnim priznanjem, i prijemom Bosne i Hercegovine u Ujedinjene narode.

1. Ustavni položaj naroda Bosne i Hercegovine u odlukama ZAVNOBiH-a

5) Alija Isaković, O "nacionaliziranju" Muslimana, Globus, Zagreb 1990.

J.B. Tito, Govor na sedmom kongresu omladine Jugoslavije, "Borba", 24. januar 1963.

6) Rodoljub Čolaković, Pravi odgovor na pitanje: Čija je Bosna i Hercegovina, "Pregled", broj 11, Sarajevo 1973.

7) Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine, Dokumenti 1943-1944., Knjiga I, "Veselin Masleša", Sarajevo 1968.

Rezolucija Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a polazi od historijske činjenice da su se u Bosni (i Hercegovini) kroz historiju oblikovale tri etničke zajednice sa narodnim imenom Srbi, Muslimani (koji će se 1993. godine na Kongresu bošnjačkih intelektualaca reinkarnirati u svoj bošnjački identitet) i Hrvati: “Danas narodi Bosne i Hercegovine kroz svoje jedino političko predstavništvo, Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine, hoće da njihova zemlja... bude slobodna i zbratimljena Bosna i Hercegovina, u kojoj će biti osigurana puna ravnopravnost i jednakost svih Srba, Muslimana i Hrvata”⁸⁾. Ovdje je, dakle, naglasak na **“ravnopravnosti i jednakosti”** što će se ostvariti u “slobodi i bratstvu” pripadnika sva tri naroda u Bosni i Hercegovini.

Upotrebom riječi “narodi” (u množini), misli se na sva tri bosanska naroda u njihovom etničkom značenju. Na drugom mjestu u Rezoluciji riječ “narod” upotrijebljena je u jednini, dakle, u njenom političkom značenju, misleći na Bosance i Hercegovce, državni narod Bosne (i Hercegovine) neovisno od njegove etničke pripadnosti: “Narod Bosne i Hercegovine danas predstavlja jedino Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja za Bosnu i Hercegovinu i Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije”⁹⁾.

U Deklaraciji o pravima građana Bosne i Hercegovine, usvojenoj na Drugom zasjedanju ZAVNOBiH-a, održanom 30. juna do 2. jula 1944. godine u Sanskom Mostu, u njenoj preambuli se kaže: “U plamenu pravednog oslobodilačkog rata iskiva se bratstvo Srba, Muslimana i Hrvata, i time se udara siguran temelj slobodne i zbratimljene Bosne i Hercegovine... Prvi put u istoriji Srbi, Muslimani i Hrvati Bosne i Hercegovine, ujedinjeni u narodnooslobodilačkom pokretu, stupili su na isti put, počeli su da izgrađuju svoj zajednički dom, u čije su temelje uzidane kosti njihovih najboljih sinova. Prvi put u istoriji oni su postali kovači svoje sudbine, čvrsto riješeni da jednom zauvijek sahrane vjekovnu, mračnu i tešku prošlost i da izgrade državnu zajednicu u kojoj će živjeti u ravnopravnosti, slobodi, miru i blagostanju”¹⁰⁾.

U Deklaraciji se dalje kaže da će narodna demokratska vlast u Bosni i Hercegovini, oličena u narodno-oslobodilačkim odborima i Zemaljskom antifašističkom vijeću narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine, zajamčiti: “Ravnopravnost Srba, Muslimana i Hrvata Bosne i Hercegovine, koja je njihova zajednička i nedjeljiva domovina”¹¹⁾.

Ovdje je naglasak na činjenici da je Srbe, Muslimane i Hrvate ujedinio narodnooslobodilački pokret na putu izgradnje “zajedničkog doma” u čije su temelje ugrađene kosti njihovih najboljih sinova. Prvi put u historiji ova tri naroda postali su kovači svoje sudbine riješeni da sahrane vjekovnu, mračnu i tešku prošlost i da izgrade državnu zajednicu u kojoj će živjeti u ravnopravnosti, slobodi, miru i blagostanju. To su, dakle, vrijednosti koje će ih okupiti i za koje će se zajedno zalagati. Iza ovih vrijednosti stajaće bosanska demokratska vlast i zajamčiti Srbima, Bošnjacima – tada Muslimanima i Hrvatima **“ravnopravnost”**. Ovdje se iza riječi ravnopravnost ne spominje i riječ **“jednakost”** iz Rezolucije sa Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a, zbog čega će se kasnije pojam “ravnopravnosti” različito tumačiti i primjenjivati u dnevnoj političkoj praksi. Ovdje treba posebno naglasiti kada je riječ o Srbima, Hrvatima i

---

8) Isto, str. 73.

9) Isto, str. 72.

10) Isto, str. 233.

Muslimanima, da je riječ o Srbima, Muslimanima i Hrvatima Bosne i Hercegovine “koja je njihova zajednička i nedjeljiva domovina”¹²⁾, dakle onih koji u njoj žive. Ovo je jako važno naglasiti da bi se otklonila dilema: čija je Bosna? Ona nije, dakle, zemlja Srba, Hrvata i Muslimana izvan Bosne i Hercegovine, kojima Bosna (i Hercegovina) nije domovina. Prema tome, ne može biti ni predmet trgovanja i pravljenja nagodbi između Srbije, Crne Gore i Hrvatske, što se često dešavalo, naročito između dva svjetska rata, a posebno 1941-1945, i u godinama raspada SFRJ i agresije na Bosnu i Hercegovinu (1991-1995).

2. Položaj naroda i narodnosti u Ustavu iz 1946. godine

Ustav Narodne Republike Bosne i Hercegovine donesen 31. januara 1946. godine¹³⁾ definira Bosnu i Hercegovinu da je ona “narodna država republikanskog oblika”¹⁴⁾. Ustav pojam “narod” upotrebljava u njegovom političkom značenju, a pojam “narodnost” u njegovom etničkom značenju. U članu 2. Ustava govori se o Bosni i Hercegovini, da se ona izražavajući slobodnu volju svoga **naroda** bez razlike na **narodnosti** i vjeroispovijesti, a na osnovu prava na samoopredjeljenje, uključujući pravo na otcjepljenje i na ujedinjenje s drugim narodima, ujedinila na osnovu načela ravnopravnosti sa Srbijom, Hrvatskom, Crnom Gorom, Makedonijom, Slovenijom, u zajednicu, saveznu državu - Federativnu narodnu republiku Jugoslaviju.

Dakle, pravo na samoopredjeljenje je imala Narodna republika Bosna i Hercegovina, izraženom slobodnom voljom njenog naroda, dakle, političkog, odnosno državnog naroda Bosne i Hercegovine, a državni narod Bosne i Hercegovine mogu biti samo Bosanci (i Hercegovci), bez obzira kojoj narodnosti (srpskoj, muslimanskoj, hrvatskoj ili drugoj) i vjeroispovijesti pripadali. Dakle, pravo na samoopredjeljenje ni 1943. godine nisu imale narodnosti pojedinačno, kao etničke zajednice, u Bosni i Hercegovini, već Bosna i Hercegovina kao država voljom njenog bosanskog naroda, dakle Bosanaca, bez obzira na narodnost i vjeroispovijest.

Za narodnosti Ustav garantira ravnopravnost “u svemu”¹⁵⁾, ne nabrajajući posebno ime svake narodnosti za sebe kao što je to učinjeno u Rezoluciji i Deklaraciji ZAVNOBiH-a. Razlog tome je, po mome mišljenju, što se u vrhu Komunističke partije Jugoslavije našlo dovoljno srpskih i hrvatskih nacionalista koji su nastavili osporavati Bošnjake kao zaseban narod, ponovo ih tjerajući da se opredjeljuju kao Srbi i Hrvati. I lično sam prošao to iskustvo.

Ustav pravi razliku između narodnosti i nacionalne manjine. Dok narodnostima garantira ravnopravnost “u svemu”, nacionalnim manjinama osigurava da u Bosni i Hercegovini “uživaju pravo na zaštitu svog kulturnog razvitka i slobodne upotrebe svog jezika”¹⁶⁾.

Definirajući da sva vlast proizilazi iz naroda i pripada narodu preko slobodno izabranih predstavničkih organa državne vlasti: narodnih odbora i Narodne skupštine NRBiH¹⁷⁾, Ustav se opredijelio za građanski, a ne etnički koncept vlasti. Ali je za to proglasio protivnim Ustavu

---

11) Isto, str. 234.

12) Isto

13) “Službeni list NRBiH”, broj 1, 1947. Sarajevo.

14) Isto, član 1.

15) Član 11.

16) Član 14.

17) Član 7.

“svaki akt koji je na njenoj teritoriji uperen protiv suverenosti, ravnopravnosti i nacionalne slobode naroda Bosne i Hercegovine bez razlike narodnosti i vjeroispovijesti”¹⁸). Nije li i zabrana Bošnjacima da se osjećaju kao zaseban narod, bio protivustavan akt? Ovakvim definiranjem vlasti i njene zaštite, Ustav osigurava i građanski koncept vlasti, ali i garanciju ravnopravnosti i vjeroispovijesti, na tragu savremenog, evropskog koncepta naroda, odnosno nacije državljana, naroda shvaćenog kao političkog naroda države, bez obzira na njegovu etničku i vjersku složenost.

Ustavom je uređeno načelo podijeljenog suvereniteta između republike i savezne države: “Narodna Republika Bosna i Hercegovina vrši državnu vlast suvereno, prenoseći na Federativnu Narodnu Republiku Jugoslaviju samo ona prava koja su saveznoj državi data Ustavom FNRJ”¹⁹): “Savezna država štiti i brani suverena prava NRBiH, njenu bezbjednost, kao i društveno i političko uređenje”²⁰).

3. Položaj naroda i narodnosti prema Ustavnom zakonu iz 1953. godine

Ustavni zakon Narodne Republike Bosne i Hercegovine, od 29. januara 1953. godine²¹), ne mijenja ustavni položaj naroda definiran u Ustavu iz 1946. godine. Međutim, Ustavni zakon dopunjuje definiranje oblika državnog uređenja Bosne i Hercegovine. Iako i dalje ostaje naziv “Narodna Republika Bosna i Hercegovina”, podvlači se njen socijalistički i demokratski karakter vlasti: “Narodna Republika Bosna i Hercegovina je socijalistička demokratska država radnog naroda Bosne i Hercegovine”²²). Sada je definirano da sva vlast umjesto “narodu” pripada “radnom narodu”. Nisu više centri narodne vlasti samo narodni odbori i Narodna skupština NRBiH, sada “radni narod” vrši vlast i upravlja društvenim poslovima i u “radničkim savjetima i u drugim samoupravnim organima, kao i neposredno putem izbora, opozivanja, referendumu, zborova birača, savjeta građana, učešće građana u upravi i pravosuđu i putem drugih oblika neposrednog upravljanja”²³).

Kao posljedica uvođenja radničkog samoupravljanja zakonom 1950. godine, Ustavni zakon pojmu “narod” dodaje atribut “radni”. Tako Ustavni zakon svugdje umjesto narod upotrebljava sintagmu “radni narod”, ali ne odustaje od građanskog koncepta vlasti. Predstavnički dom Narodne skupštine biraju građani, neovisno od toga što se upotrebljava i opći pojam “radni narod”, kada je riječ o zajamčenju njegovog prava samoupravljanja u oblasti prosvjete, nauke i kulture i socijalnih službi. Kao posljedica uvođenja samoupravljanja, koje postaje ustavna kategorija, pored sintagme “radni narod” upotrebljava se i pojam “proizvođač”, pod kojim su obuhvaćeni radnici u proizvodnji, saobraćaju i trgovini (privredi).

Uvodi se i kategorija “općeg društvenog interesa”, koji nije, dakle, samo državni interes, kao u administrativnom sistemu upravljanja iz Ustava 1946. godine. Ustavni zakon obavezuje da se “samoupravljanje proizvođača i radnog naroda ostvaruje (se) u saglasnosti sa opštim

---

18) Član 12.

19) Član 10.

20) Isto.

21) “Službeni list NR BiH”, broj 1, od 31. januara 1953., Sarajevo.

22) Član 1.

23) Član 2.

društvenim interesima izraženim u zakonu i drugim odlukama predstavničkih tijela radnog naroda”²⁴).

Društvena svojina na sredstvima za proizvodnju, samoupravljanje proizvođača u privredi i samoupravljanje radnog naroda u općini, gradu i srezu jesu osnova društvenog i političkog uređenja zemlje.

4. Položaj naroda i narodnosti u Ustavu iz 1963. godine

Ustavom Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine od 11. aprila 1963. godine²⁵) pojam “narodnosti” koji je u Ustavu NRBiH iz 1946. godine upotrebljavan da bi označio Srbe, Muslimane i Hrvate, zamijenjen je pojmom “naroda” kojim se u množini misli na tri bosanska naroda, i pripadnike drugih naroda Jugoslavije, a raniji pojam “nacionalne manjine”, zamijenjen je pojmom “narodnosti”. Ova napomena je veoma bitna, s obzirom na različit ustavni položaj naroda, od ustavnog položaja narodnosti pod kojim se sada podrazumijevaju nacionalne manjine.

U Osnovnim načelima (1), upotrebljava se pojam naroda u etničkom i političkom značenju. U etničkom značenju, kada se govori o trima narodima u Bosni i Hercegovini, a u političkom značenju pojam naroda se upotrebljava kada se govori o narodu Bosne i Hercegovine u odnosu prema ostalim narodima Jugoslavije. Navest ćemo obje formulacije: “Povezani u prošlosti zajedničkim životom, stremljenjima i borbom za slobodu i socijalni progres, Srbi, Muslimani i Hrvati, savlađujući nastojanja tuđinskih sila i domaćih reakcionarnih snaga, našli su se prvi put slobodni, ravnopravni i zbratimljeni u svojoj Republici, koja je postala politički i društveni oblik, (kako) njihove čvrste povezanosti i međusobne ravnopravnosti”. To je, dakle, upotreba riječi narod u njenom etničkom značenju. U produžetku ovog paragrafa riječ narod upotrebljava se u njenom političkom značenju: “Tako je narod Bosne i Hercegovine prvi put u svojoj istoriji postao odlučujući činilac i subjekt cjelokupnog razvitka i društvenog progressa i svojim naporima, a u zajednici sa ostalim narodima Jugoslavije, postigao velike uspjehe u svom materijalnom i kulturnom razvoju”. Razlika između etničkog i političkog pojma riječi **narod** je u tome što se **narod** u etničkom značenju veže za kulturu (a na Balkanu, često i za vjeru), a **narod** u političkom značenju, u značenju državnog naroda (državljana, građana) veže za ime države. To je evropski koncept političkog shvaćanja pojma **narod**.

Također, u političkom značenju državnog naroda se upotrebljava i pojam naroda (u jednini) kada je riječ o ostvarivanju suverenih prava, kako u Bosni i Hercegovini, tako i u Jugoslaviji. U pogledu ostvarivanja suvereniteta misli se na bosanski narod svih etničkih zajednica, Bosance (i Hercegovce), a ne posebno na Srbe, Bošnjake i Hrvate: “Radni narod Bosne i Hercegovine, na osnovu Ustava Jugoslavije i ovog Ustava, osigurava i ostvaruje sva svoja suverena prava u Socijalističkoj Republici Bosni i Hercegovini, osim onih prava koja su u zajedničkom interesu radnih ljudi i naroda Jugoslavije utvrđena kao prava i dužnosti federacije i koja se ostvaruju u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji”.

Pojam “narod” Bosne i Hercegovine u političkom značenju upotrebljava se i u normativnom dijelu ustava SRBiH. Nakon što se SR Bosna i Hercegovina definira kao “državna

²⁴) Član 3.

²⁵) “Službeni list SRBiH”, broj 14, od 11. aprila 1963. godine, Sarajevo.

socijalistička demokratska zajednica naroda (u jednini - O. I.) Bosne i Hercegovine”²⁶⁾, Ustavom se utvrđuje neotuđivo “pravo i dužnost naroda Bosne i Hercegovine da štiti i brani nezavisnost i teritorijalnu cjelokupnost” SFRJ²⁷⁾.

Ustav izjednačuje u pravima i dužnostima državljanima drugih republika Jugoslavije sa državljanima Bosne i Hercegovine²⁸⁾. U tom slučaju, dakle, Ustav zadržava građanski a ne nacionalni (etnički) koncept vlasti. Radni narod, dakle politički narod, državni narod BiH, je jedini nosilac vlasti i upravljanja društvenim poslovima: “Građani ostvaruju samoupravljanje neposredno na zborovima birača, putem referenduma ili drugih oblika neposrednog odlučivanja u radnoj organizaciji, opštini i drugim društveno-političkim zajednicama i preko svojih delegata koje biraju u organe upravljanja radnih i drugih samoupravnih organizacija i u predstavnička tijela društveno-političkih zajednica”²⁹⁾.

Ustav posebno garantira nastavu na jezicima naroda Jugoslavije kao i pripadnicima pojedinih narodnosti (nacionalnih manjina) koje žive na teritoriji Bosne i Hercegovine, pod uvjetima određenim republičkim zakonima³⁰⁾. Ustav narodnostima (nacionalnim manjinama) koje žive u Bosni i Hercegovini zajamčuje uživanje prava i zaštitu svog kulturnog razvitka i slobodu upotrebe svog jezika³¹⁾.

Amandmanom XVI na Ustav Bosne i Hercegovine, od 6. februara 1969. godine³²⁾ uređuje se da su “narodi i narodnosti” ravnopravni u Bosni i Hercegovini. S obzirom na ustavni koncept da su državljani drugih republika izjednačeni u pravima i dužnostima sa državljanima Bosne i Hercegovine, a oni pripadaju različitim narodima i narodnostima Jugoslavije, to ovu odredbu Amandmana XVI o ravnopravnosti “naroda i narodnosti” u Bosni i Hercegovini, treba razumjeti tako da se ona ne odnosi samo na tri bosanska naroda Srbe, Bošnjake – tada Muslimane i Hrvate, već i na pripadnike, drugih naroda Jugoslavije, kao i narodnosti.

Pošto je članom 54. Ustava uređeno “pravo na nastavu na njihovom jeziku” naroda Jugoslavije i narodnosti, Amandmanom XVI uređeno je da se ostvarivanje ravnopravnosti naroda i narodnosti zakonom osigurava primjenom “ravnopravnosti jezika i pisma naroda i narodnosti na područjima na kojima žive pojedine narodnosti”. Zakonom se utvrđuje i pravo pripadnika narodnosti na upotrebu svog jezika i pisma u ostvarivanju njihovih prava i dužnosti, kao i u postupku kod državnih organa i organizacija koje vrše javna ovlaštenja.

Ustavnim Amandmanima XVIII, XXX, XXXII i XXXIV, na Ustav SR Bosne i Hercegovine, od 15. februara 1972. godine³³⁾, izvršene su radikalne promjene u definiranju Bosne i Hercegovine i promjeni ustavnog položaja naroda i različitih etničkih grupa koje u njoj žive.

U Amandmanu XVIII Bosna i Hercegovina je definirana kao “socijalistička samoupravna i državna zajednica radnih ljudi i građana, naroda Bosne i Hercegovine - Srba, Muslimana i Hrvata, pripadnika drugih naroda, narodnosti i etničkih grupa, koji u njoj žive,

26) Član 1.

27) Član 4.

28) Član 5.

29) Član 31.

30) Član 54.

31) Član 59.

32) “Službeni list SRBiH”, broj 5, od 11. februara 1969. Sarajevo.

33) “Službeni list SRBiH”, broj 5, od 9. marta 1972. Sarajevo.

zasnovana na vlasti i samoupravljanju radničke klase i svih radnih ljudi i na suverenosti i ravnopravnosti njenih naroda i pripadnika drugih naroda, narodnosti i etničkih grupa”.

Zadržava se građanski karakter države, ali se reafirmira ZAVNOBIHOVSKA definicija Bosne i Hercegovine, da je ona država sva tri bosanska naroda: Srba, Muslimana i Hrvata, s tim što je ona i država pripadnika drugih naroda, narodnosti i etničkih grupa, ali sa naznakom “koji u njoj žive”. Za razliku od ranijih definicija Bosne i Hercegovine u pogledu subjekata koji imaju pravo na nju, prvi put se u njen Ustav ugrađuje sintagma “koji u njoj žive”. Dakle, Bosna i Hercegovina je “socijalistička samoupravna i državna zajednica” samo onih radnih ljudi i građana, Srba, Muslimana i Hrvata, pripadnika drugih naroda i narodnosti i etničkih grupa “koji u njoj žive”. Svi oni, dakle, čine državni, odnosno politički narod Bosne i Hercegovine, pod uvjetom da su i njeni državljani, odnosno da imaju opće biračko pravo u Bosni i Hercegovini. Jer prema ovoj istoj ustavnoj odredbi svi oni u njoj ostvaruju svoja suverena prava i ravnopravni su, osim onih prava za koja je utvrđeno da se ostvaruju u SFRJ.

U Bosni i Hercegovini Ustavom je zajamčena “ravnopravnost naroda, narodnosti i etničkih grupa”. Svima njima, kako narodima Bosne i Hercegovine - Hrvatima, Srbima i Muslimanima, kao i pripadnicima drugih naroda, narodnosti i etničkih grupa osiguravaju se uvjeti za afirmaciju nacionalnih vrijednosti, slobodno ispoljavanje nacionalnih osobenosti u skladu sa potrebama zajedničkog života i “srazmjerna zastupljenost u predstavničkim organima društveno-političkih zajednica i njihovim izvršnim organima”.

Državni organi, organizacije udruženog rada i druge organizacije obavezno svoje nazive ističu latinicom i ćirilicom, a građani su slobodni u izboru naziva jezika, izgovora i pisma.

Posebno je zajamčeno pravo pripadnicima makedonskog i slovenačkog naroda da se služe svojim jezikom u ostvarivanju svojih prava, odnosno u izvršavanju svojih obaveza, kao i u postupku kod državnih organa i organizacija koje vrše javna ovlašćenja.

Pripadnicima narodnosti i etničkih grupa Amandmanom XVIII osigurava se pravo upotrebe njihovog jezika i pisma bez ikakvih zakonskih ograničenja, a pravo na nastavu na njihovom jeziku osigurava se u skladu sa zakonom. Ustav obavezuje općine da se staraju o osiguravanju uvjeta za razvitak kulture narodnosti i etničkih grupa koje žive u Bosni i Hercegovini.

Ustav Bosne i Hercegovine Amandmanom XVIII izjednačuje pripadnike drugih naroda, narodnosti i etničkih grupa, koji žive u Bosni i Hercegovini, sa narodima Bosne i Hercegovine - Muslimanima (Bošnjacima), Srbima, Hrvatima, u ostvarivanju i osiguravanju samoupravljanja i razvoja socijalističkih samoupravnih društveno-ekonomskih i političkih odnosa, na osnovama udruženog rada sredstvima u društvenoj svojini, nacionalne slobode, ravnopravnosti i suverenosti, teritorijalne cjelokupnosti, narodne odbrane, sigurnosti i društvene samozaštite; razvijaju i jačaju bratstvo i jedinstvo naroda, narodnosti i etničkih grupa u Bosni i Hercegovini i Jugoslaviji; stvaraju uvjete i osiguravaju što uspješniji društveni razvoj; ostvaruju i osiguravaju demokratske slobode i prava čovjeka i građanina, solidarnost i socijalnu sigurnost radnih ljudi i građana, ustavnost i zakonitost, učestvuju u utvrđivanju i ostvarivanju spoljne politike; zalažu se za mir u svijetu na osnovi politike nesvrstavanja i pružanja podrške svim progresivnim i oslobodilačkim snagama u svijetu; izgrađuju i razvijaju odgovarajuće oblike međusobne saradnje i vrše sve druge društvene poslove od zajedničkog interesa za politički, privredni i kulturni život i samoupravni društveni razvitak SR Bosne i Hercegovine.

Ustavom su uređeni i oblici i institucije putem kojih radni ljudi, građani, narodi, narodnosti i etničke grupe ostvaruju gore navedena prava i zajedničke interese. To su: (1) organizacije udruženog rada i druge samoupravne organizacije i interesne zajednice; (2) mjesne zajednice i općine, (3) općinske skupštine i drugi općinski organi i organizacije; (4) saradnja općina; (5) samoupravno sporazumijevanje, društveno dogovaranje i udruživanje organizacija udruženog rada, drugih samoupravnih organizacija i interesnih zajednica; (6) Skupština SRBiH i drugi republički organi i organizacije; (7) društveno-političke i druge organizacije i udruženja građana i (8) različiti oblici aktivnosti građana.

Ustavom je uređeno da su granica i pravac ostvarivanja prava i dužnosti društveno-političkih zajednica u vršenju vlasti - ravnopravnost naroda, narodnosti i etničkih grupa i osnovne slobode i prava čovjeka i građanina, utvrđeni ustavima Jugoslavije i Bosne i Hercegovine.

Amandmanom XXX kojim su uređena prava i dužnosti SR Bosne i Hercegovine, uređena je obaveza SR Bosne i Hercegovine da preko svojih organa i organizacija “obezbjeduje suverenost i ravnopravnost naroda, narodnosti i etničkih grupa”.

Amandmanom XXXII uređeno je pravo i dužnost naroda, narodnosti i etničkih grupa SR Bosne i Hercegovine, radnih ljudi i građana “da štite i brane nezavisnost, suverenitet, teritorijalnu cjelokupnost i ustavom utvrđeno društveno i političko uređenje” SR Bosne i Hercegovine i SFRJ. Istim Amandmanom je uređeno da se u komandnom sastavu teritorijalne odbrane primjenjuje “načelo srazmjerne zastupljenosti naroda i narodnosti sa područja na kojima se obrazuju jedinice teritorijalne odbrane”. Ako se organizuju jedinice teritorijalne odbrane od pripadnika narodnosti, “u komandovanju i obuci upotrebljavat će se jezik te narodnosti”.

U Amandmanu XXXIV uređeno je da se Bosna i Hercegovina posebno stara o razvijanju političkih, ekonomskih, kulturnih i drugih odnosa sa drugim državama i međunarodnim organima i organizacijama “koji su od značaja... za prava i interese njenih naroda, narodnosti i etničkih grupa...”

5. Položaj naroda i narodnosti u Ustavu iz 1974. godine

Ustav SR Bosne i Hercegovine, od 25. februara 1974. godine³⁴⁾, u svojoj Preambuli navodi da su: “narodi Bosne i Hercegovine - Muslimani, Srbi i Hrvati...stvorili uslove za bogatiji i svestraniji socijalistički razvitak naroda i narodnosti Bosne i Hercegovine”.

U Osnovnim načelima (I) Ustava SRBiH se kaže da su: “narodi Bosne i Hercegovine - Srbi, Muslimani i Hrvati i pripadnici drugih naroda i narodnosti, zajedno sa drugim narodima i narodnostima Jugoslavije, uspostavili (su) revolucionarnu narodnu demokratsku vlast i u okviru Federativne Republike Jugoslavije stvorili Narodnu Republiku Bosnu i Hercegovinu”. Ovo je jedna od najlošijih interpretacija definiranja postupka obnove državnosti Bosne i Hercegovine. Ovo je tipičan primjer kada se projekcija odnosa među narodima i narodnostima iz 1974. godine prenosi na stanje tih odnosa u 1943. godini kada je obnovljena državnost Bosne i Hercegovine. Riječ je o tvrdnji da je “u okviru Federativne Republike Jugoslavije stvorena Narodna Republika Bosna i Hercegovina”. Prvo, kada je obnovljena državnost Bosne i Hercegovine, nije bilo nikakve Federativne republike Jugoslavije, već je bila okupirana od neprijatelja Kraljevina

³⁴⁾ “Službeni list SRBiH”, broj 4/74. Sarajevo.

Jugoslavija. Drugo, narod Bosne i Hercegovine se koristio pravom na samoopredjeljenje uključujući i pravo na otcjepljenje i ujedinjenje s drugim narodima, dobrovoljno se ujedinio u demokratsku federativnu Jugoslaviju, koja je republikom postala, ne u momentu nastanka 29.11.1943. godine, već tek poslije izbora 11. novembra 1945. godine, na zasjedanju Ustavotvorne skupštine 29. novembra 1945. godine. Treće, Jugoslavija se nikada nije zvala “Federativna Republika”, već “Federativna Narodna Republika”. Očigledno je da se radi o krupnom propustu u tekstu Preambule.

Tek u drugom pasusu Osnovnih načela (1), prepisan je tekst iz Osnovnih načela (1) Ustava SRBiH iz 1963. godine, u kome se ispravno govori o tome da je riječ o dobrovoljnom ujedinjenju BiH u Jugoslaviju, a ne da je ona stvorena u Jugoslaviji.

U petom odjeljku Osnovnih načela u kome se govori o klasnom karakteru vlasti kao posebnom obliku diktature proletarijata u SR Bosni i Hercegovini, u jednoj alineji je navedeno da radnička klasa to osigurava: “ostvarivanjem srazmjerne zastupljenosti naroda i narodnosti u skupštinama društveno-političkih zajednica”. Ovo značajno načelo u etnički složenim društvima i državama kao što je BiH, preuzeto je iz Amandmana XVIII na Ustav iz 1963. godine. Od obnove državnosti BiH, do donošenja Ustava iz 1974. godine, u preambulama, osnovnim načelima, pa i u normativnim dijelovima Ustava, bilo je sadržano uglavnom načelo “ravnopravnosti”. Uz ovo načelo samo je u Rezoluciji Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a bilo dodano “i jednakost”. Tako da je načelo ravnopravnosti bilo primjenjivano u konkretnim slučajevima zavisno od odnosa političkih snaga ili zavisno od samog razumijevanja pojma ravnopravnosti od političkih aktera. Unošenjem načela “srazmjerne zastupljenosti” naroda i narodnosti u skupštinama BiH i lokalne vlasti značajno je poboljšano ostvarivanje samog načela ravnopravnosti, ali i suzbilo mogućnost političke manipulacije tim načelom, koje se tada prenosilo u sve segmente društva.

Sintagma “narodi Bosne i Hercegovine i pripadnici drugih naroda i narodnosti” u Osnovnim načelima (1) upotrijebljena je i u ostalim odjeljcima Osnovnih načela, u kojima se govori o ostvarivanju suverenih prava i klasnih i nacionalnih interesa, provođenju politike mira, a protiv agresije i rata, organiziranju općenarodne odbrane, utvrđivanju i provođenju spoljne politike i saradnji s organima i organizacijama drugih država.

Ustav SRBiH iz 1974. godine, za razliku od Ustava iz 1963. godine i Amandmana XVIII, preciznije definira Bosnu i Hercegovinu kao državu. Ona je: “Socijalistička demokratska država i socijalistička samoupravna demokratska zajednica radnih ljudi i građana, naroda Bosne i Hercegovine - Muslimana, Srba i Hrvata, pripadnika drugih naroda i narodnosti koji u njoj žive”³⁵⁾.

Svi oni ostvaruju “svoja suverena prava u Socijalističkoj Republici Bosni i Hercegovini”, osim onih prava za koja je, “u zajedničkom interesu...Ustavom SFRJ utvrđeno da se ostvaruju u SFRJ”³⁶⁾.

Ustav zajamčuje “ravnopravnost naroda i narodnosti i njihovih pripadnika”³⁷⁾.

Narodima Bosne i Hercegovine - Hrvatima, Bošnjacima (tada Muslimanima), Srbima i pripadnicima drugih naroda i narodnosti osiguravaju se uvjeti za afirmaciju nacionalnih

---

35) Član 1.

36) Član 2.

37) Član 3.

vrijednosti, za slobodno ispoljavanje nacionalnih osobnosti “u skladu sa potrebama zajedničkog života” i socijalističkog razvitka i učvršćivanja bratstva i jedinstva, kao i “srazmjerna zastupljenost u skupštinama društveno-političkih zajednica”³⁸⁾.

U Bosni i Hercegovini je u službenoj upotrebi srpsko-hrvatski, odnosno hrvatsko-srpski jezik ijekavskog izgovora, a ćirilica i latinica su ravnopravna pisma³⁹⁾.

Državljeni drugih republika imaju na teritoriji Bosne i Hercegovine ista prava i dužnosti kao i njeni građani⁴⁰⁾.

Pravna suština ovakvog ustavnog položaja ne samo bosanskih Srba, Bošnjaka i bosanskih Hrvata, već i pripadnika narodnosti, pa i pripadnika drugih naroda u Jugoslaviji, koji su stalno živjeli u Bosni i Hercegovini, jeste da su oni činili državni narod Bosne i Hercegovine, odnosno politički narod Bosne (i Hercegovine). Ovaj narod su, dakle, činili ne samo tri autohtona bosanska naroda, već i pripadnici drugih naroda koji su odabrali Bosnu i Hercegovinu za svoje stalno mjesto življenja, ne gubeći svoj etnički identitet, niti državljanstvo svoje republike. Isto tako kao što su pripadnici sva tri autohtona bosanska naroda, u svakoj drugoj republici u Jugoslaviji koju su odabrali da u njoj stalno žive, pripadali državnom narodu dotične republike, ne gubeći svoj etnički identitet i svoje bosansko državljanstvo. Oni su koristili svoja građanska prava, prava političkog državnog naroda, dotične republike kao svugdje u svijetu, aktivno i pasivno biračko pravo i obavezu plaćanja poreza i služenja vojske u republici u kojoj su imali stalno mjesto boravka i bili njeni državljani, odnosno kao državljani druge republike, koji su, uzajamno, imali pravo državljanina republike u kojoj su bili stalno nastanjeni.

Amandmanima LIX do LXXX na Ustav iz 1974. godine, donesenim 31. jula 1990. godine⁴¹⁾, izvršeno je reafirmiranje bosanske državnosti, konkretnije uređena srazmjerna zastupljenost naroda i narodnosti Bosne i Hercegovine u vlasti i uvođenje načela podjele između zakonodavne, izvršne i sudske vlasti (prelazak na parlamentarni sistem) namjesto do tada važećeg načela jedinstva vlasti, odnosno skupštinskog (konventskog) sistema vlasti.

Amandmanom LX Bosna i Hercegovina je definirana kao “demokratska suverena država ravnopravnih građana, naroda Bosne i Hercegovine - Muslimana, Srba i Hrvata i pripadnika drugih naroda i narodnosti, koji u njoj žive”.

Novo u definiranju Bosne i Hercegovine je da je ona “suverena država” i da prema tome, ravnopravnost njena tri naroda i drugih naroda i narodnosti koji u njoj žive, ima jedan nov kvalitet. S obzirom na to da su svojim ustavima i druge jugoslavenske republike sebe definirale, koristeći se neotuđivim pravom na samoopredjeljenje, kao suverene države, bilo je očekivati drukčiji preustroj Jugoslavije, iz federacije, u neki drugi oblik zajedničkog života svih šest republika u Jugoslaviji.

S obzirom na ranije uvedeno ustavno načelo o srazmjernoj zastupljenosti naroda i narodnosti Bosne i Hercegovine, u skupštinama društveno-političkih zajednica, Amandmanom LXI ovo načelo je prošireno i na organe koje one biraju, kao i na Predsjedništvo i druge državne organe.

---

38) Isto.

39) Član 4.

40) Član 6.

41) “Službeni list SRBiH”, broj 21, od 31. jula 1990. Sarajevo.

Ustavnim zakonom za provođenje Amandmana LIX-LXXIX na Ustav SRBiH⁴²⁾, čl. 19. do 22., uređena je detaljnija primjena odredaba Amandmana LXI o srazmjernoj zastupljenosti naroda i narodnosti Bosne i Hercegovine.

Kada je riječ o srazmjernosti u skupštinama društveno-političkih zajednica, smatrat će se da je srazmjerna zastupljenost “naroda Bosne i Hercegovine - Muslimana, Srba i Hrvata osigurana, ukoliko ostvarena srazmjera ne odstupa više od 15% od srazmjere utvrđene za odbornike skupština odgovarajuće društveno-političke zajednice, odnosno za poslanike u Vijeću građana Skupštine SRBiH u izbornoj jedinici na osnovu podataka prema popisu stanovništva prije provođenja izbora”⁴³⁾.

Ista odredba se primjenjuje i na srazmjernu zastupljenost pripadnika drugih naroda i narodnosti koji žive u SRBiH kao i građana koji su umjesto nacionalne izrazili regionalnu ili drugu pripadnost ili se nacionalno nisu opredijelili. Za njih se srazmjerna zastupljenost posebno utvrđuje i iskazuje ako čine najmanje pet posto od ukupnog broja stanovnika SRBiH. Ukoliko takvih građana ima manje od pet posto, srazmjerna zastupljenost se utvrđuje i iskazuje zajednički.

Isti način srazmjerne zastupljenosti odnosi se i na poslanike u Vijeću općina Skupštine SRBiH, s tim da se srazmjerna zastupljenost odnosi na Republiku kao društveno-političku zajednicu⁴⁴⁾.

Odredbe člana 19. Ustavnog zakona primijenit će se shodno i na osiguranje srazmjerne zastupljenosti naroda i narodnosti u organima koje biraju skupštine društveno-političkih zajednica, zatim u Predsjedništvu SRBiH i drugim državnim organima, kako to bude utvrđeno izbornim zakonom.

Ukoliko ne postoji mogućnost izbora najmanje jednog odbornika, odnosno poslanika, iz određenog naroda, odnosno narodnosti, smatrat će se da je osigurana srazmjerna nacionalna zastupljenost ako se i odstupa od naprijed spomenutog procenta (15%).

Ako se ne ostvari srazmjerna zastupljenost u skladu sa Ustavnim zakonom, Republička izborna komisija će utvrditi da je došlo do bitnog narušavanja Ustavnog zakona i poništiti izbore u izbornoj jedinici u kojoj nije ostvarena srazmjerna zastupljenost. Pored Republičke izborne komisije postupak za poništavanje može pokrenuti i politička organizacija koja je učestvovala u izborima ili nadležna izborna komisija u roku osam dana od dana službenog saopćenja rezultata izbora.

Amandmanom LXIX uvedena je nediskriminaciona klauzula, radi osiguranja nacionalne i druge ravnopravnosti građana: “1. Građani su jednaki u pravima i dužnostima bez obzira na nacionalnost, rasu, pol, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo uvjerenje, socijalno porijeklo, rođenje, obrazovanje, društveni položaj ili drugo lično svojstvo”. Istim Amandmanom bilo je zabranjeno “raspirivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje i netrepeljivosti”.

Amandmanom LXX, tač. 10. prvi put u novijoj ustavnoj historiji Bosne i Hercegovine obrazuje se Savjet za pitanje ostvarivanja ravnopravnosti naroda i narodnosti Bosne i Hercegovine. Predviđeno je bilo da se za članove Savjeta bira jednak broj poslanika iz reda pripadnika naroda Bosne i Hercegovine - Bošnjaka, Srba i Hrvata, kao i odgovarajući broj

---

42) Isto.

43) Ustavni zakon, član 19. stav 1.

44) Član 19. stav 2., 3. i 4.

poslanika iz reda drugih naroda i narodnosti i drugih koji se nisu nacionalno odredili, a žive u Bosni i Hercegovini. Odluka se donosi saglasnošću članova iz reda svih naroda i narodnosti. Također je predviđeno da se dvotrećinskom većinom ukupnog broja poslanika u skupštini SRBiH donese zakon kojim će se regulirati sastav, djelokrug i način rada Savjeta.

Istim Amandmanom navedena su i pitanja koja će Savjet moći razmatrati: ravnopravnost jezika i pisma; organiziranje i djelovanje kulturnih ustanova i institucija koje imaju poseban značaj za ispoljavanje i afirmaciju nacionalnih osobenosti pojedinih naroda i narodnosti i donošenje propisa kojima se osigurava ostvarivanje ustavnih odredbi kojima su izričito utvrđeni principi ravnopravnosti naroda i narodnosti.

Ako najmanje 20 poslanika smatra da se predloženim propisom ili drugim aktom iz nadležnosti Skupštine SRBiH narušava ravnopravnost naroda i narodnosti, prijedlog o kojem Skupština odlučuje utvrđuje Savjet.

Na prijedlog Savjeta, o pitanju od interesa za ostvarivanje ravnopravnosti naroda i narodnosti Bosne i Hercegovine, Skupština SRBiH odlučuje dvotrećinskom većinom ukupnog broja poslanika po posebnom postupku utvrđenom Poslovníkom Skupštine SRBiH.

S obzirom na burne političke događaje koji su se dešavali 1991. godine, poslije provedenih izbora 18. novembra 1990. godine, kada su nacionalne stranke (SDA, SDS i HDZ) došle na vlast, niko nije pokrenuo pitanje obrazovanja navedenog savjeta, niti je donesen zakon. Očigledno je da nekim nacionalnim političkim opcijama nije bilo do uspostavljanja stvarne ravnopravnosti među narodima i normalnog funkcioniranja političkog i ustavnog sistema Bosne i Hercegovine. Bili su u pitanju drugi planovi s Bosnom i Hercegovinom, a kakvi, to smo vidjeli u ratu 1991. do 1995. godine, kada se željelo Bosnu i Hercegovinu uništiti kao cjelovitu državu i poništiti njeno međunarodno priznanje, a muslimane Bošnjake pobiti i raseliti, a one koji ostanu u životu prevjeriti u pravoslavlje i katoličku vjeru.

6. Položaj naroda i narodnosti u Ustavu iz 1995. godine

S obzirom na to da agresori na Bosnu i Hercegovinu nisu uspjeli slomiti otpor Bosne i Hercegovine i da se muslimani Bošnjaci nisu dozvolili uništiti, međunarodnom intervencijom došlo je do postizanja Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini kojeg su u Dejtonu (SAD) 21. novembra 1995. godine parafirali, a u Parizu 14. decembra 1995. godine potpisali, pored Bosne i Hercegovine, Hrvatska i Jugoslavija, uz potpise garanata SAD, Francuske, Rusije, Velike Britanije, Njemačke i Evropske Unije. U Aneksu 4. tog Sporazuma sadržan je Ustav Bosne i Hercegovine⁴⁵⁾.

Ako agresori na Bosnu i Hercegovinu (Jugoslavija i Hrvatska) uz pomoć svojih satelita (HDZ i SDS) u Bosni i Hercegovini nisu uspjeli poništiti državnost i nezavisnost Bosne i Hercegovine i uništiti muslimane Bošnjake, jesu uspjeli, uz pomoć međunarodne zajednice, nametnuti novo ustavno uređenje BiH sa dva entiteta: Federacija BiH i Republika Srpska, s jedne strane i nacionalni, umjesto, građanskog koncepta vlasti, kakav je Bosna i Hercegovina imala prije agresije⁴⁶⁾. Iako je Bosna i Hercegovina formalno nastavila državni kontinuitet Republike Bosne i Hercegovine, domaće nacionalističke opcije koje su ratovale protiv Bosne i

⁴⁵⁾ Dejtonski mirovni sporazum, izd. JP NIO Službeni list RBiH, Sarajevo, 1996.

⁴⁶⁾ Ustav Bosne i Hercegovine (Aneks 4)

Hercegovine nastavile su to sada političkim sredstvima, opstrukcijom uspostavljanja državnih institucija i donošenja državnih zakona.

Novouspostavljeni entiteti, iako nisu države, ponašaju se kao da su države. Iako su entiteti multinacionalni, Republika Srpska je dugo vremena u svome Ustavu zadržala definiciju da je ona “država srpskog naroda”⁴⁷⁾, a Federacija samo Bošnjaka i Hrvata⁴⁸⁾. Ovakvo definiranje entiteta bilo je u suprotnosti sa Ustavom BiH iz 1995. godine. Entiteti su bili dužni da svoje ustave usklade do 14. marta 1996. godine⁴⁹⁾. Nažalost, to se nije desilo sve do aprila 2002. godine⁵⁰⁾, kada su svoje ustave morali uskladiti sa Odlukom Ustavnog suda BiH, da su sva tri bosanska naroda ravnopravni u oba entiteta. Ovom Odlukom je trebalo da se eliminiraju rezultati etničkog čišćenja provedenog u Republici Srpskoj i Herceg-Bosni, koje je sistematski provedeno s ciljem stvaranja etnički čistih paradržavnih tvorevina u toku agresije kojim je trebalo osigurati te prostore samo za “svoj” narod, a pripadnike drugih naroda učiniti nepodobnim da žive zajedno, kao što su dotada stoljećima živjeli zajedno u susjedstvu i toleranciji.

Rezultati postignuti u toku Narodnooslobodilačkog rata 1941-1945. godine, kao i u svim narednim desetljećima zajedničkog života i izgradnje države Bosne i Hercegovine, ozbiljno su bili dovedeni u pitanje agresijom susjeda na Bosnu i Hercegovinu. Tako se u jednom trenutku, u vremenu ovog beščašća, učinilo, da je suživot sva tri naroda od nekoliko stoljeća i posljednjih 50 godina u svojoj državi Bosni i Hercegovini, bio sveden, skoro, na utopiju. Zbog neblagovremene intervencije međunarodne zajednice, i embarga na naoružanje Bosne i Hercegovine, skoro da su bile dovedene u pitanje višestoljetne civilizacijske i kulturne tekovine zajedničkog života tri naroda i tri vjere u mnogo težim uvjetima života ova tri naroda i Bosne (i Hercegovine) pod tuđinskom vlasti.

Ipak na kraju je pobijedilo hiljadugodišnje bosansko društvo, koje nije dozvolilo da bude definitivno pokopano. Bosansko društvo zajedno sa bosanskom državom se oporavlja, kao što se postepeno obnavlja i njihova multietnička i multivjerska infrastruktura.

Na osnovu Odluke Ustavnog suda BiH⁵¹⁾ ustavni položaj naroda i narodnosti u Bosni i Hercegovini se postepeno izjednačava i brišu tekovine etničkog čišćenja. Ali, dugo će vremena proći dok se među narodima i narodnostima ne postigne uzajamno povjerenje koje je bilo prije agresije na Bosnu i Hercegovinu.

Zato se može postaviti pitanje kvaliteta međunacionalnih odnosa u periodu izgradnje socijalizma u Bosni i Hercegovini, koje se izražavalo kroz ideološku parolu - bratstva i jedinstva, ako se sistem tako brzo raspao po nacionalnim šavovima.

Vjerovatno će se morati tražiti čvršći i trajniji temelji zajedničkog interesa između tri bosanska naroda, nego što je to bila ideologija. Vidjeli smo kako se lahko jedna ideologija

---

47) Član 1.

48) Ustav Federacije BiH, član 1. i Amandman III

49) Ustav Bosne i Hercegovine, član XII

50) Službeni glasnik RS, broj 21, od 25. aprila 2002. godine.

Službene novine FBiH, broj 16, od 28. aprila 2002. godine

51) Četiri djelimične Odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine u predmetu broj 5/98: Odluke Ustavnog suda od 28., 29. i 30. januara 2000. godine (“Službeni glasnik BiH”, broj 11/00 od 17. aprila 2000. godine); Odluka Ustavnog suda od 18. i 19. februara 2000. godine (“Službeni glasnik BiH”, broj 17/00 od 30. juna 2000. godine); Odluka Ustavnog suda od 30. juna i 1. jula 2000. godine (“Službeni glasnik BiH”, broj 23/00 od 14. septembra

zamjenjuje drugom, suprotnom ideologijom - nacionalizmom, koji brzo sklizne u fašizam, koji dovodi u pitanje tekovine višestoljetne civilizacije i kulture na ovim prostorima.

Ustavna rješenja položaja naroda i narodnosti u Bosni i Hercegovini 1992-1995. bila su asimetrična. Ova asimetrija je posljedica agresije i stvaranja dva entiteta u Bosni i Hercegovini. Federacija BiH je nastala kao rezultat rješenja međunarodne zajednice⁵²), dok je Republika Srpska nastala kao rezultat velikosrpskog projekta na tlu BiH⁵³). Zato je Federacija BiH definirana kao federacija kantona, a ne federacija naroda, a Republika Srpska definirana je kao unitarna tvorevina samo srpskog naroda.

Tako će zahvaljujući Odluci Ustavnog suda BiH, ova asimetričnost postepeno nestajati. Jer nije bitno je li entitet decentraliziran, ili je unitaran, ako u njemu sva tri naroda imaju jednaka prava, kako kolektivna, kao pripadnika naroda, tako individualna, kao građanina. Bitan je jednak ustavni položaj na cijelom prostoru BiH, i svakog pripadnika bilo kog naroda i narodnosti i jednak položaj svakog građanina, neovisno u kom entitetu živjeli. Ovome treba da doprinese i nediskriminaciona klauzula sadržana u Ustavu BiH, član II stav 4., koja glasi: "Uživanje prava i sloboda predviđenih u ovom članu ili u međunarodnim sporazumima navedenim u Aneksu I na ovaj ustav će biti osigurano svim licima u Bosni i Hercegovini bez diskriminacije po bilo kojem osnovu kao što je spol, rasa, boja, jezik, vjera, političko i drugo mišljenje, nacionalno i društveno porijeklo, povezanost sa nacionalnom manjinom, imovina, rođenje i drugi status".

Za razliku od položaja naroda i narodnosti u ranijem ustavnom sistemu Bosne i Hercegovine, koji je bio garantiran samo ustavnom i zakonskom normom domaćeg prava, sada je u Ustav BiH inkorporirano i petnaest međunarodnih ugovora i konvencija, koje pored toga što su dio domaćeg ustavnog prava, njihovu primjenu kontroliraju i međunarodne organizacije, a prijemom Bosne i Hercegovine u Vijeće Evrope⁵⁴), odluke domaćih sudova mogu biti predmetom sudske kontrole i Evropskog suda za ljudska prava. Tako se u konačnom, položaj pripadnika jednog naroda ne svodi samo na pitanje njegovog kolektivnog prava, već se u konačnom svodi na pitanje uživanja njegovih pojedinačnih ljudskih prava i osnovnih sloboda. Zato se u konačnom rezultatu, pojedinačna prava pripadnika naroda i narodnosti svode na ljudska prava i osnovne slobode. A kolektivna narodna prava se svode na pitanje osiguranja demokratske procedure odlučivanja u parlamentima i srazmjernoj nacionalnoj zastupljenosti u organima i organizacijama političkog sistema.

Za razliku od ranijeg ustavnog položaja naroda i narodnosti, u kome je do izražaja više dolazio građanski koncept vlasti, u kome su građani, kao državni, politički narod, birali svoje predstavnike u bosanski parlament⁵⁵), danas, više dolazi do izražaja nacionalni koncept vlasti, a

2000. godine) i Odluka Ustavnog suda od 18. augusta 2000. godine ("Službeni glasnik BiH", broj 36/00 od 31. decembra 2000. godine).

52) Federacija je nastala kao rezultat Vašingtonskog sporazuma od 18. marta 1994. godine, a Ustav Federacije BiH usvojen je 30. marta 1994. godine od Skupštine RBiH izabrane 18. novembra 1990. godine.

53) Ustav Republike Srpske donesen je 28. februara 1992., dan prije nego što je održan referendum za suverenu i nezavisnu Bosnu i Hercegovinu.

54) Bosna i Hercegovina primljena je u Vijeće Evrope 24. aprila 2002. godine.

55) "Radni ljudi i građani u osnovnim samoupravnim organizacijama i zajednicama i društveno-političkim organizacijama obrazuju svoje delegacije radi neposrednog ostvarivanja svojih prava, dužnosti i odgovornosti i organizovanog učešća u vršenju funkcije skupštine društveno-političkih zajednica" (Amandman XXXVII tačka 1. Ustava SRBiH iz 1974. godine).

građanski je razbijen na dva entiteta⁵⁶⁾, čime je povrijeđeno pravo građanina Bosne (i Hercegovine) da na cijelom prostoru države uživa jednako aktivno i pasivno biračko pravo u skladu sa Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Tako danas, iako su prema Odluci Ustavnog suda BiH, sva tri naroda ravnopravna u oba entiteta, u državne institucije BiH, predstavnici Srba dolaze iz Republike Srpske, a predstavnici Hrvata i Bošnjaka iz Federacije BiH. Tako će biti sve dotle dok se član IV i V Ustava BiH i Izborni zakon BiH ne usaglase sa Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Izbori koji su održani 5. oktobra 2002. godine održani su u suprotnosti sa Odlukom Ustavnog suda BiH, jer ta odluka obavezuje entitete da svoje ustave usklade sa Ustavom BiH o ravnopravnosti sva tri naroda u BiH. Nije bilo političke volje među srpskim političkim predstavnicima da se prije izbora čl. IV i V Ustava BiH usklade sa Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, niti je Međunarodna zajednica na tome mnogo insistirala. Njima se, izgleda, još ne ide iz Bosne i Hercegovine. Tako ćemo i u naredne četiri godine imati dominantan nacionalni, a ne građanski koncept vlasti. Međutim, to i nije moguće dokle god se u BiH ne razdvoji etnički (kulturni) identitet od političkog identiteta, pod kojim će se pod narodom u političkom značenju podrazumijevati državni narod koga čine pripadnici svih etničkih (kulturnih) zajednica koji su državljani Bosne i Hercegovine i sebe smatraju svi zajedno politički suverenim narodom Bosne i Hercegovine, slično u Švicarskoj, Belgiji, Maleziji, Americi itd. Tako će u etničkom značenju pod narodom se podrzaumijevati bosanski Srbi, bosanski Hrvati, Bošnjaci i pripadnici drugih naroda i narodnosti u BiH, a u političkom značenju, državnog naroda, svi će biti Bosanci (i Hercegovci).

Kod ranijeg ustavnog položaja naroda i narodnosti u Bosni i Hercegovini, političko načelo ravnopravnosti podrazumijevalo je srazmjernu zastupljenost etničkih zajednica u vlasti i drugim javnim položajima.

Danas na nivou institucija BiH važi načelo pariteta u izvršnoj i sudskoj vlasti i rotacija predsjedavanja Vijećem ministara što je neustavno, kao i konsenzualno odlučivanje ne samo u Vijeću ministara, već i ministara i njihovih zamjenika, što je također u suprotnosti sa važećim Ustavom BiH.

Na nivou entiteta, pod uvjetom da se amandmani na ustave entiteta dosljedno provedu, važit će načelo srazmjernosti, kao i na nivou lokalnih jedinica. Postepenim vraćanjem sa nacionalnog koncepta vlasti, koji je nametnut pobjedom nacionalnih stranaka na izborima, na građanski koncept vlasti, neophodno je i na nivou državnih institucija i javnih službi Bosne i Hercegovine ponovo uspostaviti srazmjernu zastupljenost pripadnika etničkih zajednica, u skladu sa popisom stanovništva na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini.

U svim demokratskim zemljama kolektivna prava naroda štite se na državnom i entitetskom nivou preko posebnog doma naroda, koji zajedno sa predstavničkim domom parlamenta ravnopravno donose zakone i druge odluke. Tako će se u građanskom konceptu vlasti najbolje moći zaštititi i kolektivna prava etničkih zajednica, u skladu sa međunarodnim standardima sadržanim u konvencijama o eliminiranju diskriminacije po bilo kom osnovu, posebno u pogledu zaštite nacionalnih manjina, kulture i jezika naroda i narodnosti.

U tom smislu treba razumjeti postojanje, pored Predstavničkog doma, i Doma naroda u Parlamentarnoj skupštini BiH, odnosno Doma naroda u Parlamentu Federacije BiH i Vijeća

⁵⁶⁾ Vidi Ustav BiH iz 1995. godine, čl. IV i V.

naroda, pored Narodne skupštine u Republici Srpskoj. Također, u tom smislu treba istaći važnost nominacije pitanja koja čine vitalni interes svakog od tri bosanska naroda u oba entiteta u Bosni i Hercegovini, odnosno vitalnog interesa entiteta u procesu odlučivanja na državnom nivou.

Zaključak

Bosna i Hercegovina nije složena država u doktrinarnom značenju federacije, konfederacije ili unije, jer entiteti nisu države, ali Bosna i Hercegovina jeste složena zajednica različitih etnikuma. Otuda, u BiH, da bi ostala održiva i funkcionalna država, treba praviti razliku između naroda (etničke zajednice) u njegovom kulturnom značenju i naroda (političke zajednice) u njegovom značenju državnog naroda, državljana, građana Bosne (i Hercegovine). U etničkom-kulturnom značenju u Bosni (i Hercegovini) su Srbi, Hrvati, Bošnjaci i dr., a u političkom, građanskom, državljanskom značenju u Bosni (i Hercegovini) su svi Bosanci (i Hercegovci). Dakle, etničku pripadnost vezati za kulturu, a političku pripadnost za ime države Bosne (i Hercegovine).

Ova podjela, ma koliko izgledalo da se nije primjećivala, je postojala i ranije, a posebno poslije obnove državnosti Bosne (i Hercegovine) 1943. godine. U svim ustavnim dokumentima može se naći upotreba riječi narod i u etničkom i u političkom značenju.

Sasvim je drugo pitanje što su pritajeno postojala i drukčija mišljenja, i drukčije političke opcije, koje su buknule u procesu raspadanja SFRJ, nadajući se da je došlo njihovih “pet minuta”, da se od bosanske zemlje naprave velika Srbija i velika Hrvatska.

Mirovnim sporazumom za BiH u Dejtonu 1995. godine konačno je stavljena tačka na velikodržavne projekte bosanskih susjeda. Bosanskom narodu različitih etničkih zajednica preostaje da se na tradiciji svoga višestoljetnog zajedničkog života u toleranciji, a ne mržnji, jer je mržnja uvijek dolazila od nosilaca velikodržavnih projekata naših susjeda, okrenu jedni prema drugima i u slozi, ako ne i ljubavi, izgrađuju svoju domovinu Bosnu (i Hercegovinu). Da ostanu, kao što su do sada bili, otvoreni za saradnju sa svim narodima i državama koje imaju dobre namjere prema Bosni (i Hercegovini) za dobrobit svoje djece i budućnosti svoga naroda. U tom smislu treba pristupiti promjenama Ustava BiH i donošenju novih entitetskih i kantonalnih ustava, u koje će biti ugrađeni i najviši međunarodni standardi u pogledu zaštite i ostvarivanja kolektivnih prava naroda i narodnosti kao i ljudskih prava i osnovnih sloboda. A što je još važnije, da ti međunarodni standardi nađu svoju primjenu u praksi, da budu oživotvoreni.